

Examen HAVO

2016

tijdvak 2
dinsdag 21 juni
13:30 - 16:30 uur

filosofie

Dit examen bestaat uit 15 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 47 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of argumentatie gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of argumentatie ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 (On)rechtvaardig internet

Net buiten Nairobi in Kenia wordt gebouwd aan 'Silicon Savannah'. Dit bedrijventerrein is bedacht met Silicon Valley in de Verenigde Staten als voorbeeld, waar grote internetbedrijven als Google en Facebook zijn gehuisvest. In Afrika maken tablets, smartphones en mobiel internet een enorme opmars en de Keniaanse hoofdstad Nairobi loopt daarbij voorop. De Keniaanse overheid verstrekt voor miljoenen subsidies aan startende internetbedrijven. Door de nieuwe mogelijkheden van mobiel bellen en internetten is het dagelijks leven van veel Kenianen in zeer korte tijd drastisch veranderd.

Voorals arme mensen merken veel van deze veranderingen. Er gaan tegenwoordig bijvoorbeeld meer arme kinderen naar school. Dit komt door een nieuw bedrijfje waar arme gezinnen voor weinig geld een tablet kunnen kopen zodat ze digitale schoolboeken kunnen huren.

In Kenia is basisonderwijs gratis, maar een kind mag alleen naar school als het alle schoolboeken heeft en die zijn voor arme gezinnen te duur. Met het huren van digitale schoolboeken gaan de schoolkosten voor de allerarmsten omlaag.

Martha Nussbaum betoogt in haar capability-benadering dat overheden de taak hebben om de levenskwaliteit van alle mensen in hun land te verbeteren. Zij maakt een onderscheid tussen een capability en een functioning.

- 3p 1 Geef de betekenis weer van de begrippen 'capability' en 'functioning'. Leg vervolgens met deze twee begrippen uit of het huren van digitale schoolboeken de levenskwaliteit in de Keniaanse samenleving heeft verbeterd.

Op dit moment is de betrokkenheid van westerse bedrijven bij de opkomst van internetbedrijven in Afrika nog groot. Het zijn vaak jongens uit sloppenwijken die bedrijfjes opstarten. Deze jongens hebben nauwelijks ervaring en ze werken met grote, trage laptops. Veel startende bedrijfjes worden dan ook gefinancierd door Google, Microsoft of andere westerse winstgevende bedrijven.

John Rawls neemt in zijn rechtvaardigheidstheorie zowel een minimalistische als een egalitaire positie in. Het utilisme heeft een eigen criterium om te bepalen wat goed of rechtvaardig is.

- 4p 2 Leg uit in welk opzicht Rawls' rechtvaardigheidstheorie minimalistisch is en in welk opzicht deze egalitair is. Leg vervolgens uit of internationale winstgevende bedrijven start-ups van internetbedrijven in Afrikaanse sloppenwijken moeten ondersteunen:
- volgens Rawls en
 - volgens utilisten.

Op de website van De Correspondent schrijft journalist Maite Vermeulen over de Afrikaanse armoede en internetopmars het volgende:

tekst 1

Duizenden dorpen in de binnenlanden van Afrika worden aangesloten op glasvezel. En in steeds meer Afrikaanse landen vind je 3G-, nee, zelfs 4G-netwerken.

Tegelijkertijd is in Afrika ten zuiden van de Sahara amper 30 procent van de wegen verhard, heeft nog geen kwart van de bevolking elektriciteit, en leeft bijna 70 procent van de mensen van minder dan 2 dollar per dag.

Je eet ternauwernood één maaltijd per dag, maar je hebt wel een mobiele telefoon en Facebook.

bron: decorrespondent.nl - Sms-prijs-mais-Nairobi-naar-20255

Met de laatste zin van tekst 1 speelt Vermeulen in op de verschillende vooronderstellingen die westerse lezers en Afrikanen hebben bij de begrippen 'noodzakelijke goederen' en 'luxue goederen', die Adam Smith onderscheidt in zijn definitie van armoede. De uitspraak suggereert dat westerse lezers misschien wel heel andere opvattingen hebben dan de Afrikanen over wat 'luxue goederen' en wat 'noodzakelijke goederen' zijn.

3p **3** Leg met Smiths onderscheid uit:

- welke vooronderstelling van westerse lezers over 'luxue goederen' en 'noodzakelijke goederen' door tekst 1 gesuggereerd wordt en
- wat een Afrikaan tegen deze vooronderstelling kan inbrengen.

Beargumenteer vervolgens of jij het eens bent met Smiths definitie van armoede.

In het Westen spelen heel andere vragen over rechtvaardigheid en internet, bijvoorbeeld op het gebied van privacy. Zo mag de Amerikaanse overheid de gegevens bekijken van alle klanten bij alle bedrijven die iets, hoe weinig ook, op Amerikaans grondgebied uitvoeren. Daarvoor hoeft niet eerst een rechter toestemming te verlenen. De Amerikaanse wet overschrijdt zo de eigen landsgrenzen, waardoor problemen met de privacywetten van andere landen ontstaan.

Volgens de Nederlandse wet mag de overheid nooit zonder gerechtelijk bevel de vertrouwelijke gegevens van klanten inzien. Stel dat een verhuurbedrijf van tuingereedschappen uit Aalsmeer voor alle klanten een account aanmaakt waarin persoonlijke gegevens worden beheerd. En stel dat het computersysteem van dit verhuurbedrijf onder andere gebruikmaakt van een server die op Amerikaans grondgebied staat. Dan kan de Amerikaanse overheid dit bedrijf zonder gerechtelijk bevel verplichten om alle vertrouwelijke informatie van hun klanten te laten zien, ook al schrijft de Nederlandse wet voor dat dit niet mag.

Er zijn mensen die vinden dat deze Amerikaanse wet de soevereiniteit van Nederland schendt. Via het internationaal recht kan beoordeeld worden of dit ook daadwerkelijk het geval is. Het internationaal recht is onder andere gebaseerd op het Handvest van de Verenigde Naties.

3p 4

Leg uit:

- wanneer een staat soeverein is,
- volgens welke redenering de Amerikaanse wet in bovenstaand voorbeeld de soevereiniteit van Nederland schendt en
- of volgens deze redenering de Amerikaanse wet in overeenstemming is met het Handvest van de Verenigde Naties.

Hoewel het zonder toestemming verzamelen van persoonlijke gegevens van internetgebruikers in Nederland bij wet verboden is, gebeurt het op grote schaal. De meningen hierover zijn sterk verdeeld. Er zijn internetgebruikers die het handig vinden dat zoekmachines als Google persoonsgegevens verzamelen. Met gegevens over de winkelvoorkeuren, budgetten en interesses van individuen, kunnen zoekmachines immers gerichte, zinvolle reclame en informatie aanbieden.

Veel mensen hebben echter geen idee hoeveel er eigenlijk van hen op internet bekend is. En er zijn internetgebruikers die vinden dat het verzamelen van persoonsgegevens hun recht op privacy schendt; ze voelen zich bekeken. Sommigen stellen daarbij dat het verzamelen van digitale persoonsgegevens disciplinerend werkt. Ze verwijzen daarmee naar het begrip ‘disciplinerende macht’ van de Franse filosoof Michel Foucault.

2p 5

Geef een argument voor de stelling dat het verzamelen van digitale persoonsgegevens een disciplinerende werking heeft op internetgebruikers.

Leg daarbij uit wat ‘disciplinerende macht’ inhoudt.

Opgave 2 Monsanto, een zaadmultinational

MONSANTO

Monsanto is een Amerikaans bedrijf dat genetisch gemanipuleerde zaden en bestrijdingsmiddelen verkoopt. Op zijn website presenteert Monsanto zich als een duurzaam bedrijf. Door gemanipuleerde zaden te gebruiken kunnen boeren volgens Monsanto namelijk méér produceren met minder bestrijdingsmiddelen. Om deze zaden te ontwikkelen is echter veel geld voor onderzoek nodig en daarom heeft Monsanto de rechten op deze zaden vastgelegd in patenten, zodat ze meer geld kunnen verdienen.

Monsanto is door natuurbeschermers verkozen tot het “meest kwaadaardige bedrijf” ter wereld. De natuurbeschermers vinden dat het bedrijf onverantwoorde risico’s neemt met het voedsel van de wereldbevolking en ze vinden dat Monsanto niet eerlijk is over die risico’s. Filosoof Michiel Korthals vat zijn kritiek op Monsanto als volgt samen:

tekst 2

Normaal experimenteren boeren met hun zaden en doen ze aan zadenruil via hun netwerk. Met hun lokale kennis en activiteiten dragen ze bij aan de spreiding van het risico van misoogsten. Deze activiteiten zijn ook goed voor de biodiversiteit.

Door klimaatverandering is het nog riskanter om op maar één enkel type zaad te vertrouwen. Daarom zijn dat experimenteren en die zadenruil van groot belang voor het lukken van oogsten. Maar Monsanto verbiedt dat. Boeren worden als consumenten van zaden gezien en mogen na de oogst niet een klein gedeelte bewaren voor de volgende zaaironde. Het laboratorium van Monsanto moet al het experimentele werk doen. Monsanto bevordert op deze manier actief het ontstaan van monoculturen en vergroot de kans op misoogsten in geval van plagen.

naar: Michiel Korthals op Follow the Money

Als bovendien het zaad van de gewassen van Monsanto door de wind op de akker van een andere boer belandt, kan die boer door Monsanto aangeklaagd worden voor het stelen en zonder vergoeding gebruiken van gepatenteerde zaden.

Om te bepalen of het patent van Monsanto en de voorwaarden die Monsanto in de contracten zet rechtvaardig zijn, is het belangrijk om een onderscheid te maken tussen persoonlijke en institutionele ethiek.

- 3p 6 Leg met de begrippen ‘verantwoordelijkheid’ en ‘morele houding’ uit wat persoonlijke ethiek en wat institutionele ethiek is.
Leg vervolgens uit of de kritiek in tekst 2 is opgesteld vanuit een persoonlijke ethiek of vanuit een institutionele ethiek.

De spinazie en boontjes die wij eten, groeien niet zomaar in de natuur. Ze zijn het product van eindeloos kruisen en selecteren om de planten weerbaarder te maken tegen ziektes. Omdat ziektes steeds veranderen, moeten kwekers hun gewassen altijd blijven verbeteren om de kans op ziektes te verminderen. Het onderzoek naar betere gewassen kost veel geld. Als een kweker een gewas heeft verbeterd, mogen andere kwekers niet zomaar gebruikmaken van deze verbetering.

Er zijn twee verschillende manieren om kwekers te beschermen tegen het kopiëren van hun verbeteringen: het kwekersrecht en het patentrecht. Beide verbieden het kopiëren en verkopen van gewassen van concurrenten, maar volgens het kwekersrecht mogen concurrenten de zaden van elkaars gewassen wel gebruiken om ze te verbeteren:

	kwekersrecht	patentrecht
elkaars gewassen kopiëren en verkopen	nee	nee
zaden van elkaars gewassen gebruiken om ze te verbeteren	ja	nee

Nederlandse kwekers gebruiken het kwekersrecht en zijn daarom toonaangevend in de wereldgroentemarkt; ze komen steeds weer met waardevolle verbeteringen die het risico op schadelijke ziektes verder verkleinen. Omdat Monsanto een grote Nederlandse kwekerij heeft overgenomen en zich ten dele onttrekt aan het kwekersrecht, wordt de samenwerking tussen Nederlandse kwekers bedreigd. Monsanto vraagt patenten aan op de verbeteringen van hun eigen gewassen en verbiedt andere kwekers deze zaden verder te ontwikkelen.

De relatie tussen privaat bezit en gemeenschappelijk bezit is, als het om verbetering gaat, in het kwekersrecht en in het patentrecht niet hetzelfde. Cicero en Walzer zouden in deze situatie om verschillende redenen bezwaar hebben tegen het patentrecht.

- 3p 7 Leg met Cicero's opvatting over gemeenschappelijk en privaat bezit uit dat een patent op verbeterde groente volgens Cicero onrechtvaardig is. Beargumenteer vervolgens met Walzers opvatting over rechtvaardigheid dat Walzer de werkwijze van Monsanto op de Nederlandse markt onrechtvaardig zou vinden.

Monsanto moet als voedselproducent aan veel regels voldoen. Daarom probeert Monsanto de politiek direct én indirect te beïnvloeden om de regels aan te passen. De bekende rockster Neil Young zingt hierover op zijn album *The Monsanto Years* uit 2015:

“In the streets of the capital [hoofdstad/kapitaal] corporations are taking control. Democracy crushed at their feet. Money flows free from the sky to those who come along.”

Wie de multinational als rechter, wetgever of toezichthouder een goede dienst heeft bewezen, kan volgens Neil Young later rekenen op een goed betaalde positie bij Monsanto, terwijl critici soms moeten vrezen voor hun carrière. Zo krijgt Monsanto gemakkelijker vergunningen en kunnen concurrenten van de markt geweerd worden. Diezelfde strategie hanteert Monsanto volgens deze critici ook internationaal:

tekst 3

Via lobbywerk, rechtszaken en infiltratie van advies- en regeringsorganen probeert Monsanto voor elkaar te krijgen dat het patentrecht steeds meer gebieden bestrijkt: niet alleen het gentechgewas, maar ook de vruchten daarvan, het voedingsproduct waarin het is verwerkt.

naar: Action for Solidarity Environment Equality and Diversity

De filmmaker en activiste Vandana Shiva schrijft dat de Wereldbank er in 1998 voor zorgde dat India gedwongen werd om de zaadindustrie open te stellen voor bedrijven als Monsanto. Volgens haar zijn veel boeren in India daardoor armer geworden en zien ze geen uitweg meer als ze failliet gaan.

Pogges opvatting over de belangrijkste oorzaak van armoede verschilt van die van Singer en Rawls.

3p 8 Leg uit dat bovenstaande kritiek op de werkwijze van Monsanto aansluit bij de opvatting van Pogge over de belangrijkste oorzaak van armoede.

Leg vervolgens uit:

- welke kritiek Pogge heeft op het verklarend nationalisme van Rawls en
- dat deze kritiek volgens Pogge ook opgaat voor Singers vergelijking van het kind in de vijver.

Sinds 2008 presenteert Monsanto zich als een duurzaam bedrijf. Monsanto vindt dat het wereldwijd levens verbetert en boeren bijstaat om in 2030 de oogsten te verdubbelen. Ook stelt Monsanto dat het in biodiversiteit investeert, dat het in 2020 de levensstandaard van de vijf miljoen armste boerenfamilies verbeterd zal hebben en in 2030 de uitputting van hulpbronnen met 33% verminderd heeft. Monsanto hanteert een strenge ethische code voor toeleveranciers. En met foto's en filmpjes illustreert Monsanto hoe het zelf ontwikkelingsprojecten voor arme boeren opzet.

Libertaristen en Pogge hebben een vergelijkbare opvatting over de positieve plicht van rijke landen en bedrijven om armoede te bestrijden. Maar libertaristen hebben een andere opvatting dan Pogge over de aanpak van het probleem van de beïnvloeding van regelgevers en toezichthouders door multinationals.

- 3p **9** Leg uit dat Pogge en libertaristen:
- dezelfde opvatting zouden hebben over de positieve plicht van Monsanto om wereldwijd de levens van mensen te verbeteren,
 - het eens zouden zijn dat Monsanto onrechtvaardig opereert door onopvallend toezichthouders en regelgevers te beïnvloeden en
 - het oneens zouden zijn over de beste aanpak van het probleem van de beïnvloeding van regelgeving.

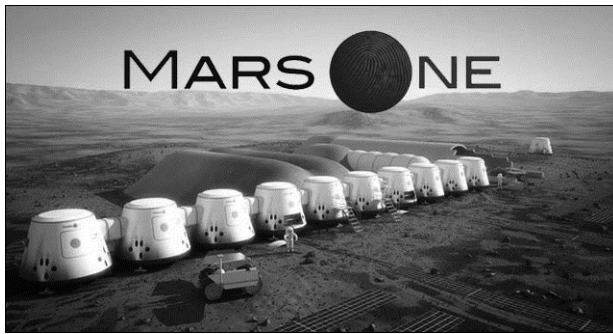
De website van Monsanto vermeldt dat het leven van mensen in de wereld beter wordt door het duurzame beleid van Monsanto. Daarbij worden onder andere drie vergelijkingen met een ondergrens van armoede aangehaald:

1. Boeren zijn nu beter af dan vóór 2008.
2. Wereldwijd zijn boeren steeds beter af en gaan erop vooruit.
3. Iedereen is beter af vergeleken met de fictieve situatie waarin Monsanto er niet zou zijn.

Pogge heeft kritiek op dit soort vergelijkingen die onrechtvaardig beleid proberen te legitimeren.

- 3p **10** Leg voor elk van deze drie vergelijkingen van Monsanto uit welke kritiek Pogge erop heeft.

Opgave 3 2025: een ruimte-utopie

In 2012 verraste de Nederlandse organisatie Mars One de wereld met een ambitieus project: de organisatie wil een nederzetting op Mars bouwen die nog voor 2025 door de eerste mensen bewoond moet gaan worden.

Misschien wel het meest opvallende aan het plan is dat de kolonisten niet meer terug zullen keren naar aarde. Om het project haalbaar te maken moeten de kosten omlaag en daarom krijgen de kolonisten geen retourtje, maar slechts een enkeltje Mars.

Technisch gezien is Mars One nu al mogelijk, maar vóór vertrek zullen de geselecteerde kolonisten wel uitgebreid moeten worden getraind. Zij moeten zelf noodzakelijke reparaties kunnen uitvoeren en medische zorg aan elkaar kunnen verlenen. De kolonie moet ook, gezien de hoge kosten van bevoorrading vanaf de aarde, zoveel mogelijk zelfvoorzienend worden. De kolonisten zorgen zelf voor water en voedsel. Water is aanwezig in de bodem van Mars; voedsel zullen de kolonisten zelf moeten verbouwen in kassen.

Het project roept allerlei filosofische vragen op. Hoe richten de Marsbewoners hun samenleving in? Welke rechten en plichten hebben de bewoners jegens elkaar?

Om dergelijke vragen over de rechtvaardige inrichting van de samenleving te kunnen beantwoorden gebruiken sommige filosofen de ideeën van een natuurtoestand en een maatschappelijk verdrag, ook wel sociaal contract genoemd.

3p 11 Leg uit:

- wat de natuurtoestand en het maatschappelijk verdrag met elkaar te maken hebben,
- in welk opzicht de kolonisten van Mars One zich **wel** in een natuurtoestand bevinden en
- in welk opzicht de kolonisten van Mars One zich **niet** in een natuurtoestand bevinden.

Ondanks een uitgebreide training kan er in de praktijk natuurlijk nog van alles misgaan met Mars One. Stel je het volgende scenario voor:

De kolonie bestaat uit acht kolonisten. Iedere kolonist heeft een moestuintje waarin hij zijn eigen eten verbouwt. Door een storing in de watervoorziening mislukken echter de oogsten van alle kolonisten. Gelukkig heeft iedere kolonist een reservevoorraad voedsel voor zichzelf aangelegd, met uitzondering van kolonist Luna. Zij droomde liever weg bij het uitzicht op de sterren en heeft vergeten een reservevoorraad aan te leggen. Nu de oogst mislukt is, heeft zij bijna niets meer te eten. Luna vraagt aan de andere kolonisten of zij iets van hun voorraad mag. Vijf van de zeven kolonisten weigeren Luna te helpen. Volgens hen is het onzeker wanneer er weer opnieuw geoogst kan worden. En zij vinden dat het Luna's eigen schuld is dat ze bijna geen eten meer heeft. Gelukkig heeft Luna een boek van de filosoof Peter Singer naar Mars meegenomen. Daarin heeft zij iets gelezen over opoffering. Met de ideeën van Singer hoopt Luna de weigerende kolonisten te kunnen overtuigen dat zij haar wel eten moeten geven. Een van de weigeraars kent echter de kritiek van Liam Murphy op Singers ideeën over opoffering. Tussen Luna en de weigerende kolonisten ontstaat een verhitte discussie.

4p 12 Leg uit:

- welke drie argumenten van Singer Luna kan gebruiken om duidelijk te maken dat de anderen de morele plicht hebben om haar te helpen,
- in welk geval Luna zich kan beroepen op de gematigde variant van Singers opofferingsprincipe en
- of de kolonisten Luna aan eten zouden moeten helpen volgens Murphy.

Beargumenteer vervolgens of jij vindt dat Luna's nalatigheid om een eigen reservevoorraad aan te leggen, van invloed moet zijn op de plicht van de anderen om haar te helpen. Maak daarbij een afweging tussen leed en verantwoordelijkheid.

Volgens de organisatie van Mars One zullen de toekomstige kolonisten niet alleen een uitgebreide medische en technische training krijgen ter voorbereiding op hun reis naar Mars; zij zullen ook leren over verschillende politieke systemen en manieren van besluitvorming. De keuze welk systeem uiteindelijk op Mars gebruikt zal worden, laat de organisatie over aan de kolonisten.

tekst 4

De astronauten zullen moeten bepalen hoe zij zichzelf politiek organiseren voor een redelijk en rechtvaardig besluitvormingsproces. In het begin, als de kolonie nog erg klein is, zullen beslissingen waarschijnlijk collectief genomen worden en op basis van unanimititeit. Wanneer de gemeenschap verder groeit, zal het nodig zijn complexere systemen te ontwikkelen om met conflicten om te gaan en effectief beslissingen te kunnen nemen.

naar: www.Mars-One.com

Laten we uitgaan van het volgende scenario:

Het Mars One-project is een groot succes en vele aardbewoners zijn geïnteresseerd in een leven op Mars. In het begin was de kolonie een kleine gemeenschap waarin iedereen overlegt en mag meebeslissen. De kolonie is inmiddels uitgegroeid tot de omvang van een klein land. Daarom krijgt de kolonie van de aarde de status van onafhankelijk land. Naarmate de bevolking van het nieuwe land Mars groeit, bepalen de eerste inwoners steeds meer wat de nieuw aangekomen inwoners wel en niet mogen doen. Zo moeten alle nieuwe inwoners hun persoonlijke bezittingen afstaan. Ook mogen ze zich niet zonder toestemming binnen het land Mars verplaatsen en mogen ze niet meebeslissen over wie welk werk verricht.

John Stuart Mill beantwoordt de vraag hoe verschillende landen of staten zich tegen elkaar op dienen te stellen en of landen zich mogen bemoeien met de manier waarop een ander land met zijn onderdanen omgaat.

3p 13

Leg met tekst 4 uit dat de spanning tussen individuele en collectieve zelfbeschikking groeit als de omvang van de kolonie toeneemt.

Leg vervolgens uit op welke manier de 'aardse' landen volgens Mill:

- zich **wel** mogen bemoeien met de manier waarop de oude inwoners de nieuwe inwoners behandelen maar
- zich **niet** mogen bemoeien met de manier waarop de oude inwoners de nieuwe inwoners behandelen.

Nadenken over ideale samenlevingen is van alle tijden. Het bekendste voorbeeld is wellicht *Utopia* van Thomas More. In dit boek schetst More een ideale samenleving waarin niemand iets tekortkomt en het geluk van de inwoners centraal staat. In *Utopia* werkt iedereen voor het algemeen belang. Alle bezit is gemeenschappelijk en iedereen krijgt net zoveel voedsel als hij of zij nodig heeft. Ook is er een strenge bevolkingspolitiek in *Utopia*: als er te veel kinderen zijn in een gezin, worden kinderen overgeplaatst naar andere gezinnen. En mensen uit overbevolkte gebieden moeten emigreren naar gebieden waar te weinig mensen zijn. Op deze manier moet er volgens More genoeg zijn voor iedereen. More schreef zijn boek tegen de achtergrond van de grote sociale problemen in zijn tijd, het Engeland van begin zestiende eeuw. Engeland werd in die tijd geplaagd door grote groepen rondzwervende armen, zonder werk en inkomen. Grote stukken gemeenschappelijke grond waren opgekocht of ingepikt door een kleine groep rijken. Volgens More was de toegenomen armoede te wijten aan deze inperking van de gemeenschappelijke weidegronden, de zogenaamde meenten.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Volgens de ecooloog Garrett Hardin leidt het gebruik van gemeenschappelijke gronden onvermijdelijk tot een tragedie van de meent.

- 4p 14 Leg uit dat door het inperken van de gemeenschappelijke gronden de tragedie van de meent eerder optreedt.
Leg vervolgens met de inleiding bij de vraag uit dat in *Utopia* van More twee oorzaken voor het ontstaan van de tragedie van de meent zijn opgelost.
Beargumenteer tot slot met Mores *Utopia* of jij denkt dat de tragedie van de meent onvermijdelijk is.

Een ander beroemd voorbeeld van nadenken over een ideale samenleving is *De Staat* van Plato. In dit boek schetst Plato wat in zijn ogen een rechtvaardige samenleving is. Hierin moet iedereen datgene doen waar hij of zij goed in is: de één is wijs en moet daarom leiding geven, terwijl een ander moedig is en daarom geschikt is om het land te verdedigen. Plato voert dit idee in *De Staat* verder door, door de ideale samenleving te verdelen in drie verschillende sociale klassen: 1. boeren en ambachtslieden, 2. soldaten en 3. bestuurders. Plato gaat nog een stap verder en stelt dat mensen vóór hun geboorte al ingedeeld moeten worden bij een sociale klasse: goede bestuurders brengen immers de beste bestuurders voort. In Plato's rechtvaardige samenleving ligt dus van tevoren al vast welke functies iemand kan bekleden.

In *Een theorie van rechtvaardigheid* heeft John Rawls een gedachte-experiment ontworpen om te testen of een samenlevingsvorm rechtvaardig is. Volgens Rawls is een samenleving alleen rechtvaardig als zij gekozen kan worden vanachter een 'sluier van onwetendheid'.

- 3p 15 Leg uit:
- tot welke opvatting van rechtvaardigheid Rawls' gedachte-experiment leidt en
 - waarom Rawls Plato's ideale samenleving onrechtvaardig zou vinden.
- Beargumenteer vervolgens of Plato's samenleving toch achter een sluier van onwetendheid gekozen zou kunnen worden als iedereen doet waar hij goed in is.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.